

*др Јован Борђевић,
редовни професор Правног факултета у Београду*

УСТАВНО СУДСТВО И ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Уставно судство је ново и без преседана у политичкој историји Југославије, као што до данас није познато у пракси социјализма. Оно је као политичко-уставни облик познато у свету. Оно се први пут уводи у једној социјалистичкој земљи и то не случајно већ као институција која произлази из конкретне структуре друштвено-политичког система и њему треба да служи. Уставно судство указује на нужност и значај гаранција уставности у политичком систему социјализма. Оно је последица сазревања и институционализовања социјалистичког друштва и његовог политичког система. Оно је установа процеса деполитизације и демократизације политичке власти и друштвено-политичког система који се истовремено заснива на самоуправљању, федерализму и јединственој власти радног народа. Више од тога оно је потврда увођења конституционализма у политички систем социјализма; израз потребе да се емпирија као облик власти претвори у политички систем.

Југословенско уставно судство је институција друштва које познаје и признаје унутрашње противречности па и могућности сукоба, а нарочито потребу да се ускладе целина и делови, заједница и самоуправа, заједнички и појединачни интереси човека и да се отклањају акти и појаве прекорачења права, злоупотребе, овлашћења, кршења уставности и законитости, па и друге могуће појаве штетне за унутрашњу кохезију социјализма и демократије. То чини југословенско уставно судство истовремено скромнијим и више уоквиреном установом од неког другог суда, али и више ангажовано у решавању противречности и неусклађености у самој друштвеној и политичкој стварности. Његове одлуке се могу критиковати, али се не смеју оспоравати док се не промене.

Као што политичка улога уставног суда захтева посебне концепције и методе, односно посебни однос овог суда према друштву, тако и југословенско друштво мора имати према судству одређени и нови став. Да би уставно судство било један од органа политичког система и остваривања, јавност и органи политичког система морају пружити подршку одлукама суда. Уставно судство захтева поверење и разумевање његове улоге од стране „званичне“ политичке. Одлуке суда морају имати

ауторитет и подршку, а један од основних услова за то је, не само да оне буду уставне и одговорне, већ и да се друштво и његови органи односе према њима као према одлукама нужног и признатог ауторитета.

Овакво судство тражи да нико унапред не мисли да има више права него што га има, без обзира на коме месту се налази у друштвено-политичкој организацији. „Званично” друштво и јавност морају показивати толерантност, разумевање и ослобођење од комплекса апсолутности у мишљењу и ставовима. Одлуке уставног суда морају уживати ауторитет и кад постоји извесна различитост мишљења у погледу њихове уставности и вредности. Али заснована, демократска и остварена критика јавности, стручних и научних кругова може обухватити приговоре и примедбе на одређене одлуке суда. Ауторитет суда тражи ову атмосферу критичности и критике, као и одређену самокритичност самог суда. Отуда је оправдано да се познају и објављују и дисидентска мишљења у одлучивању уставног суда. То може само спречити њихову затвореност, појачати одговорност и истовремено релативизирати и демократизирати његова мишљења.

Уставно судство није ни виша ни посебна власт нити се може одвојити од друштва и његових односа и стремљења. Оно је самостална уставна институција која из устава црпи аргументе за своје ставове и мишљење у социјалистичком друштву коме служи. При томе, оно је и мора бити, једна од основних институција политичког система.

Такво уставно судство може бити потреба и фактор не само заштите већ и примене и складног остваривања уставности и законитости као важних полуга политике и улоге човека у систему самоуправљања.

Уставни судови нису постављени нити могу бити у југословенском друштву, које је превазишло приватну својину и вишепартијску демократију, као „органи за стварање” устава. Штитећи, они примењују устав, а примењујући га, они га и развијају. У томе је оквир њихове улоге и правно и динамично остваривање друштвеног система и политике која није ничији монопол.

Уставни суд није ни креација каквог доктринарног плана нити је пренета устајова из других политичких и уставних система. Он је институција која је настала на основу друштвено-економских и политичких промена у току стварања и успостављања федеративне заједнице и друштвеног самоуправљања у радним организацијама. Сагласно томе, друштвено-политичку основу уставног судства чине: а) друштвено самоуправљање, као облик друштвено-економских и политичких односа у којима се превазилази својински монопол и тиме ограничава и институционализира политичка власт, која је политички укључена (укључује се) у самоуправљање; б) постојање аутономне територијалне и функционалне самоуправе у основним друштвено-политичким и радним заједницама; в) федерализам, заснован на националној основи али и на таквим односима који обухватају не само поделу функција већ и низ међусобних односа, утицаја и зависности; г) одређена и покретна скала слобода и права човека и грађанина која је истовремено услов за успостављање и развитак друштвеног и политичког система и граница преко које се не

може вршити власт чак ни у име „виших интереса“, као отуђујућа снага; д) јавност вршења власти и одговорности њених носиоца у складу са отклањањем услова и облика експлоатације, бирократије и друге самовоље, арбитрерности и формализма државе; б) могућност злоупотреба и одузимања права, постојање низа противречности.

У оваквом друштвеном и политичком систему неопходна су објективно утврђена друштвена и правна правила, која истовремено гарантују права али и обавезују и ограничавају сваког. То значи да су нужни уставност и њено гарантовање. На тој основи је настало уставно судство и у њој налази своју улогу и место.

Уставно судство у Југославији је по свом положају и функцији уставни орган који као такав спада у шири оквир политичке власти. Оно није ни виши орган од других органа власти федерације (и републике), и у крајњој линији, оно је орган који не ствара основе политичке и не одлучује о правцу кретања друштва и остваривања политике. Ова функција у свом „друштвеном“ и званичном облику, као израз политичког стварања, припада представничким и њима одговорним уставним органима друштва.

Уставни суд у Југославији није установљен да би био или постао институција која треба да „пише нови устав“. Уставни суд штити уставност и законитост на основу Устава и у складу са његовим принципима. Уставни суд нема задатак да „каже шта је Устав“, и да тиме старим или новим уставним језиком формулише извесну своју друштвену и политичку „философију“, па чак и своју правну идеологију. Он је под Уставом.

Уставно судство обезбеђује постојање и развијање друштвених односа и делатности, али не по својој визији и по свом праву већ, на основу једне већ предвиђене објективизираних визије која се ствара и формулише изван њега у друштвеним односима, борбама и кретањима и у акцији друштвених, политичких и уставних органа, организација и институција изван судства. У функцији уставног суда има елемената стваралаштва и елемената политичког одлучивања.

То стваралаштво је посебно, правно и парцијално, и у извесном смислу потврђујуће, а не одлучујуће. Оно треба да омогући да се односи и права не остварују супротно институционализованим односима и да њихови мотиви не изражавају интересе и идејне погледе који фаворизирају једне насупрот другима или да не црпе своје изворе из конзервативизма и изједначавања функције и својине.

Уставно судство је орган који политички одлучује већ и то том што оно решава сукобе између устава и закона, сукобе еминентно политичке, а нарочито по томе што оно има извесну маргину самосталности у усклађивању политике и устава. Оно то чини путем једне посебне правно-политичке методологије. Суд мора бити политички орган у том смислу што у правном облику утврђује политику а она може имати правни облик само ако је та „политика“ у основи схваћена и прихваћена, ако произлази из друштвених токова и тежњи људи и њима одговара, и ако не изазива нове сукобе а поготово грчеве у друштву и решавању политике. У том смислу два су основна правила за понашање суда и за схватање ове деликатне и суптилне политичко-правне функције коју има уставно судство.

По првом правилу, уставни суд мора бити ослобођен правног формализма, а нарочито сваке идеје да формализам наметне политици. Чисто формални и формалистички спорови нису уставни спорови. Уставни суд разрешава сваку неуставност или незаконитости, а не бави се формализмом који омета остваривање политике и друштвене токове. По другом, суд мора свестрано, тј. политички у пуном и објективном смислу то решити, правилано да оцени домаћај и последице своје арбитраже и да тако разрешава односно да се они без већих сукоба успостављају, јер виртуелно у стварности већ постоје, и да отклањају извесне појаве и акције које битно утичу на принципе и суштину устава, тј. на успостављању већ виртуелно постојећих и тиме друштвено оправданих односа.

Према томе, уставно судство је орган који треба да оцењује и мисли политички, свестрано и одговорно, а да то постиже применом објективних правних метода. Његова арбитража је правна, а по значају може бити политичка. Формализам и „јуристерај“ морају бити страни у методологији овог судства. Исто тако, опасно је да ово судство падне у политичке арбитражности и ремећење постојећих уставом утврђених односа и функција других политичких органа, нарочито оних који су у ширем и непосредном контакту са друштвом и грађанима и подвргнути изборима, опозиву и смењивости.

dr Jovan Djordjević,
professor of the Faculty of Law in Belgrade

CONSTITUTIONAL JUDICIARY IN THE SOCIO-POLITICAL SYSTEM OF YUGOSLAVIA

Summary

Constitutional judiciary in Yugoslavia emanated out of the specific structure of its socio-political system, so that it was not introduced into that system arbitrarily or by chance. It is an independent constitutional institution which draws arguments for its stand-points and opinions from the constitution, as well as one of the basic institutions of the political system. As a constitutional body, the constitutional judiciary, by its position and functions, belongs to the wider framework of political power. However, it is not a superior body in relation to the other bodies and agencies of power and authority, while in the final analysis it is a body which does not create the fundamentals of policy, and does not make decisions on the direction of development of society and on the realisation of policy (this function, namely, pertains to the assemblies and to the bodies responsible to the assemblies). Constitutional courts are not «the bodies for creating the constitution». While protecting the constitution, they implement it, and while implementing it, they develop it. Following are two equally harmful dangers related to the constitutional judiciary, namely: one is the legal formalism (*Juristerei*), and the other — political arbitrariness and disturbing of constitutionally established relations and functions of other constitutional bodies.

dr Jovan Djordjević,
professeur à la Faculté de droit à Belgrade

AUTORITÉ JUDICIAIRE CONSTITUTIONNELLE DANS LE SYSTÈME SOCIO-POLITIQUE DE YOUGOSLAVIE

Résumé

L'autorité judiciaire en Yougoslavie tire son origine de la structure concrète de son système socio-politique et n'a pas été introduite dans ce système ni arbitrairement ni accidentellement. Elle est une institution constitutionnelle autonome, qui puise dans la constitution, les arguments pour ses positions et opinions et présente une des institutions fondamentales du système politique. De par sa situation et fonction, l'autorité judiciaire en tant qu'organe constitutionnel se range dans un cadre plus large du pouvoir politique. Néanmoins, par rapport aux autres organes du pouvoir elle n'est pas un organe supérieur, et en définitif c'est un organe qui ne crée pas les bases de la politique, et ne décide pas de la direction des mouvements sociaux et de la réalisation de la politique (cette fonction incombe aux assemblées et aux organes qui sont responsables à celles-ci). Les tribunaux constitutionnels ne sont pas des «organes pour l'élaboration de la constitution». En défendant la constitution, ils l'appliquent, et en l'appliquant, ils l'enrichissent. Il y a deux dangers, aussi nuisible l'un que l'autre dans lesquels peut se trouver l'autorité judiciaire, l'un c'est le formalisme juridique et l'autre l'arbitration politique et le dérangement des actuels rapports et fonctions définis par la constitution des autres organes constitutionnels.